

Глава втора

ВЪЗНИКВАНЕ И РАЗВИТИЕ НА НЕЗАВИСИМИЯ ФИНАНСОВ ОДИТ В БЪЛГАРИЯ ПРЕЗ ПЕРИОДА 1931 – 1948 Г.

*„Наградата за доброто дело е самото дело.“
Луций Сенека (4 г. пр. Хр. – 65 г. сл. Хр.)*

Обществено-икономически предпоставки

В резултат на освободителната Руско-турска война става възможно през 1878 г. да бъде възстановена българската държава. Резултатите от Берлинския конгрес са изправени чрез акта на Съединението от 6 септември 1885 г. и успешната му защита по време на победоносната Сръбско-българска война. България се изправя на европейската сцена окончателно, след като обявява своята независимост на 22 септември 1908 г. Непосредствено след Освобождението започва модернизирание на обществения и стопанския живот у нас. Търсят се успешните модели на страните от Западна Европа особено в областта на стопанското законодателство и развитие. Страната е твърде изостанала и мащабите на търговската дейност са в съответствие с тогавашната действителност. Народът е много беден, все още слабо образован, поради което капиталът на търговците е незначителен, а по-големите сдружения между тях са рядкост. Българските политически дейци и търговци изпитват силното влияние на страните, в които обикновено са учили и са завършили образованието си. Положителен факт е, че образовалите се в западните университети се завръщат в страната и заемат своето място в стопанския, обществения и политическия живот.

Още по времето, докато трае Освободителната война, у нас се отменят турските закони, които противоречат на налагащите се нова държава и нейни-

ят правов ред. Други от тях, главно в областта на стопанството, продължават своето действие поради невъзможността от прилагането на бързо новосъздадени. Такива са турските *Търговски закон*, *Закон за земите*, *Закон за владение и ползване на недвижими имоти* и др. Налага се обаче сравнително бързо да бъдат изготвени и приети местни закони, чрез което да се даде тласък за развитието на стопанската дейност на младата българска държава. Един от първите стопански нормативни актове е *Законът за задълженията и договорите* от 1892 г. Той е изготвен на основата на *Италианския граждански кодекс* от 1865 г. (*Codice civile*), който от своя страна има за първообраз френския *Code civil*, известен като *Гражданския кодекс* на Наполеон. След известна подготовка е създаден първият български *Търговски закон*. Той е реципиран от стария *Немски търговски закон (ADHGB)* и влиза в сила от 1 януари 1898 г. С влизането му в действие се отменят законите и наредбите, които му противоречат. Почти по същото време влизат в сила и други закони, които пряко са свързани с развитието на стопанството – за проектиране и строителство на железопътни линии, за насърчаване на родната индустрия, за статистическото право, за давността и др. Постепенно се стига и до първата самостоятелна кодификация на счетоводството у нас чрез *Закона за търговските книги* от 1 януари 1922 г. Дотогава счетоводството е уредено твърде пестеливо само в *Търговския закон*.

В края на третото десетилетие на XX век първоначално САЩ, а впоследствие и Европа са разтърсени от небивала стопанска криза. Пазарът е пренаситен със стоки, а продажбите непрекъснато намаляват. Големите производители започват дори да унищожават част от произвежданата от тях продукция. Индустриалните и финансовите монополи постепенно завладяват всички сектори на стопанската дейност в САЩ. Това често води до фалит на по-малки-

те производители, търговци и банки. В края на октомври 1929 г. цените на акциите на Уолстрийт се сриват. Резултатите от така наречената *Голяма депресия* се усещат навсякъде – фабриките затварят врати, строителството спира, цените за земеделските продукти се сриват, личните доходи на хората се стопяват, а безработицата е нечувано висока. В рамките на следващите няколко години в преобладаващата част от световното стопанство е настъпила невиждана по размерите си стопанска криза.¹

Не по-различно е състоянието на българската икономика от този период. Местното стопанство силно е засегнато още през двадесетте години на века в резултат на националните катастрофи, международната изолация и вътрешната политическа нестабилност. Кризата се отразява особено чувствително на държавните финанси, които са притиснати от задълженията, които страната ни има. Постъпленията в бюджета намаляват значително. Заедно с това много сериозно са заплашени спестяванията и другите инвестиции на широките маси от населението. Те се обезценяват, влоговете масово се теглят от банките, но и бързо се харчат. За да се смекчат последствията и да се тръгне към възстановяване на стопанството, правителствата и БНБ предприемат редица законодателни мерки. Усилено се проучва практиката на напредналите европейски държави и особено на Германия, с която нашата страна по различни причини е значително пообвързана.

¹ Поради напълно различните отношения на собственост и управление на стопанството световната икономическа криза не оказва пряко влияние в СССР.

Създаване и развитие на Института на заклетите експерт-счетоводители

Като една от мерките за подобряване на ефективността от финансовото управление на предприятията се налага европейският опит от функционирането на професионално подготвени и независими счетоводители на публична практика. Затова университетски преподаватели и специалисти, преди всичко от средите на съществуващата тогава организация Съюз на счетоводителите в България, поставят въпроса за изграждането на подобна организация. Така се оформя идеята чрез отделен закон да се създаде един държавно-обществен орган, който да подпомага финансовото управление на предприятията. Към тази обща цел следва да се причислят правилното водене на счетоводството, проверката на годишните баланси и равностметки, верността при определянето на данъчните задължения т.н.² В резултат на това е подготвен и е представен на министъра на финансите законопроект за създаване на *Институт на заклетите експерт-счетоводители в България*. С Указ № 24 от 1931 г. на цар Борис III е утвърден *Закон за Института на заклетите експерт-счетоводители*. Законът е приет от XXII обикновено Народно събрание с председател Александър Цанков, а впоследствие – Димитър Найденов. Той е публикуван в Държавен вестник, бр. 11 от 17 април 1931 г. По това време министър на финансите е Вл. Моллов. Той е високо образован и е работил като доцент и хоноруван професор по наказателно съдопроизводство. Продължително време е народен представител и е бил министър в три правителства. Министър на правосъдието по това време е К. Миланов, който е работил като съдия и като адвокат.

Със значително закъснение, едва на 13 ноември 1932 г., министърът на финансите утвържда

² Годишната равностметка има характера на днешното ни разбиране за отчет за приходите и разходите.

ва *Правилник за прилагане на Закона за Института за заклетите експерт-счетоводители*. Той е публикуван в Държавен вестник, бр. 197 от 30 ноември 1932 г.

Както се вижда от изнесеното по-горе, този закон е приет под влиянието на два основни фактора. На първо място, това е практиката в Западна Европа и в САЩ, където под различна форма вече са създадени професионални организации на счетоводители на свободна практика, което ги прави независими от предприятията и от държавата. Съществуват различия в тяхната дейност в отделните страни, но навсякъде те са призвани да гарантират правилното прилагане на счетоводните и данъчните норми, както и да подпомагат предприятията точно в тази насока. Още по-необходима става дейността на публичните счетоводители на свободна практика там, където има вродена склонност към неспазване на законодателството, с цел извличане на лични облаги и пренебрегване интересите на други лица. На второ място, това е необходимостта да се противодейства по професионален път срещу сериозните проблеми, които са вследствие на разразилата се почти по цял свят икономическа криза. Посочените две основни причини са доказателство, че и у нас вече добре е осъзнато значението, което развитите държави от-

ДЪРЖАВЕН ВЕСТНИК

№ 1183

Стр. 187

Настоящият закон, да се обявяват държавния печат, да се издават в "Държавен вестник" и да се турят въ действие.

Имплементирано на указа прилагаемо на Икономическия одитор на финансите.

Издаден в София на 10 април 1931 година.

На първообразият се собствената на Негово Величество Царя подписа:

БОРИСЪТ III

Приполагаем:

Министър на финансите: **В. Моголов**

Първообразният указ е обявен със държавния печат и зарегистриран под № 2529 на 13 април 1931 год. Печатът на издадения печат.

Министър на правосъдието: **К. Михалков**

На първообразият се собствената на Негово Величество Царя ръка подписа:

Обявено БОРИСЪТ III

Доклад до Негово Величество Царя

№ 1263

Ваше Величество,

На основание чл. 120 от Конституцията, визирам честь, да Ви моля, да утвърдите, чрез подписане на приложените указ, претия от XIII-то Обикновено Народно събрание, през IV-та редовна сесия, въ 77-то заседание от 4 април 1931 година, закон за организацията на Българския държавен одиторат и претията за 1931-32 финансово година.

Гр. София, 9 април 1931 година.

1-(37)-1 Министър на финансите: **В. Моголов**

УКАЗЪ

№ 21

НИЕ БОРИСЪ III

сЪ БОЖИЯ МИЛОСТЪ И НИРОДИНА ВОЛЯ

ЦАРЬ НА БЪЛГАРИЯ

Обявяваме на всички Наши вверенообразни, че XIII-то обикновено Народно събрание, през IV-та му редовна сесия, въ 77-то заседание, държано на 28 март 1931 година, гласува следни:

Ние утвърждаме и утвърждаваме следния

ЗАКОНЪ

за института на заклетите експерт-счетоводители.

I. Основане на института и приемане на членове.

Чл. 1. Основане на институт за заклетите експерт-счетоводители въ България, представляваща отделна юридическа личност, извършваща се под контрола на Министерството на финансите.

Чл. 2. За членове на института се приемат лица, които отговарят на следните условия:

а) да имат висше образование по търговско-стопански, финансови, правни и математически науки съ законна или действителна диплома или диплома издадена от университет или университетски факултет, обществена или частна служба въ учреждения или предприятия, съ търговски, банковски или финансов характер, която служба изисква солидна счетоводна подготовка;

б) да имат завършена 20-годишна възраст;

в) да сѫ български граждани;

г) да не сѫ осъдени за деяния, предвидени въ чл. 37 и 40 от закона за установяване на опълченците, и

д) да не сѫ изнети от правата, предвидени въ чл. 30 на настоящия закон.

Задължително. Редовните професори по счетоводство въ висшите учебни заведения, признати за такива по установения ред, сѫ по право експерт-счетоводители.

Чл. 3. Приемането на членове на института става от управителния съвет на същия съвет, въпроси свързани съ избора на членове и допускати за членство и морални качества на членове като кандидатите издирва установено при условие намята, за професионална подготовка.

Чл. 4. До една година след влизане на настоящия закон въ сила, за членове на института могат да сѫ избрани претия и лица, без да полагаат предизани въ чл. 3 при условие намята, ако отговарят на условията, предизани въ чл. 3 и чл. 2, ако претискат предизани въ чл. 3 морални качества, и ако издат следният образование и служебни изпитания:

а) висше образование по търговско-стопански, финансови, правни, държавно-стопански и математически науки съ законна или действителна диплома или диплома издадена от университет или университетски факултет, обществена или частна служба въ учреждения или предприятия, съ търговски, банковски или финансов характер, която служба изисква солидна счетоводна подготовка;

б) средно-търговско или гимназиално образование съ дипломата, за държавно-стопански и 12-годишна равностепенна диплома, обществена или частна служба въ учреждения или предприятия, съ търговски, банковски или финансов характер, която служба изисква солидна счетоводна подготовка;

в) по изключение съ търговско образование и 20-годишна равностепенна диплома, обществена или частна служба въ учреждения или предприятия, съ търговски, банковски или финансов характер, която служба изисква солидна счетоводна подготовка;

г) преподавател по счетоводство въ средни учебни заведения съ 12-годишна служба.

II. Права и задължения на членовете.

Чл. 5. Членовете на института могат да бъдат назначавани за съветници по управлението, финансови, правни или счетоводни работници, счетоводители по изключение и всички сътрудници на института, които по неспособността, липсата на морални качества или други причини не могат да работят, членове на правителствени съвети въ анимирани дружества и кооперативни съорудения, всички лица по донесени обвинения и пр.

Общият събрание на всички членове анимирани дружества, съ висшека капитална най-малко 500000 лева, съ длъжен да избора въ правителствени съвети на института по един член измежду членовете на института, внасяща от 1 януари 1932 г., а за Банката, претията съветни членове — от 1 декември на възникването на настоящия закон.

Експерт-счетоводителите може да сѫже надарват само временно за член на правителствени съвети най-малко въ три анимирани дружества.

Чл. 6. Членовете на института сѫ длъжни да полагат клетва и да подписват влизане листъ пред местния икономически съвет по управлението, финансови, правни или счетоводни работници, които сѫ длъжни да добият правото на клетва експерт-счетоводители.

Чл. 7. Членовете на института сѫ длъжни да разгледат внимателно търговските книги и баланси, от счетоводната книга и материална страна, и да дават безпристрастно писмените си по тях и вярната редовност, както и по всички други въпроси, които бива имъ съ извиквани, като запазват стриктно както интересите на страната, която ги е извикарала съ тази задача, тъй и интересите на публично правителствено.

Тя сѫ длъжни да подготвят, търговските книги и баланси и отчети, които бива имъ съ извиквани; да издат отчетностност за докладите претия.

Задълженията сѫ длъжни да намята въ извещенията всички факти, които изт сѫ станали достояние имъ изписване на резултатите претия.

III. Губене право на членство. Дисциплинарни наказания.

Чл. 8. Вслед отпадане претия, който членъ на института се отнася интереси до неспособността на работничката служба, която отъ свои страна разгледа службата и по повод на разглеждане въ управителния съвет на института.

Неспособността на същият могат, за интереси, по свои инициатива на докладване въ управителния съвет съучастни, когато икономически интересите на работничката служба и интересите на института или не изпълняват членствени си задължения.

Инициативата съвет с влизане за намята на претията следният следният наказания:

а) висшеко претията;

б) изнестие.

Извлечение от Закон за ИЗЕС

дават на професионалното прилагане на счетоводното и данъчното законодателство особено в кризисните периоди. България не е имала никакви традиции, но *Законът за Института на заклетите експерт-счетоводители* става факт, с което се стига до издигане ролята и авторитета на счетоводната професия.

Още в първия член на разглеждания закон е посочено, че *Институтът на заклетите експерт-счетоводители (Института)* е отделна юридическа личност, под контрола на Министерството на финансите. Нашият законодател не е приел англосаксонския модел за независимост на професионалните институции от държавната власт. За страна като нашата, която много бързо е попаднала в плен на партийните боричкания и вечен стремеж за власт, това е било абсолютно немислимо. Не сме приели и немския модел, при който връзката на подобен институт е по-близка с Министерството на правосъдието, а не с това на финансите. Нашият модел ясно показва, че българският законодател се стреми да обвързва счетоводно-правните норми и тяхното приложение с фискалните интереси. Дори и чрез дейността на един професионален орган. Практически *Институтът* съвсем не е независим, а доколко наистина е бил държавно-обществен орган, трудно може да се каже. По закон неговият Управителен съвет се състои от 14 души. По един представител имат Министерството на финансите, Министерството на правосъдието, Министерството на търговията, промишлеността и труда, Българската народна банка, Българската земеделска банка, Българската централна кооперативна банка, Съюзът на акционерните дружества в България, Софийската търговско-индустриална камара. Останалите шест членове се избират от общото събрание на *Института*, но само за една година и с право на преизбиране. Подобен състав на Управителния съвет не говори достатъчно убедително за независимост. Още

повече, че ако представителят на Министерството на финансите подпише някое решение на съвета с особено мнение, то последното следва да се произнесе като арбитър в 10-дневен срок. Ако това не бъде направено, се счита, че решението е прието.

В разглежданата област България е приела част от немския законодателен модел и терминология. По онова време понятия като одит и одитор не са познати в българския език. Тези счетоводители следва да са експерти, но са наречени и заклети, защото те полагат клетва, подписват клетвен лист пред местния мирови съдия и следва да внесат реална гаранция от 10,000 лв. За да бъдат приети за членове на *Института*, към тях се предявяват изисквания за висше образование, определен стаж в посочени области, навършени 30 години, българско поданство и чисто съдебно минало. Кандидатите следва да положат писмен изпит и ако това бъде успешно изпълнено, те се допускат до устен, който обхваща различни търговско-правни, счетоводни, данъчни, административни и други области на знанието. Редовните професори по счетоводство във висшите училища, признати за такива по установения ред, са по право заклети експерт-счетоводители. Съгласно чл. 4 в Закона се предвижда едно изключение. При създаването му за членове на *Института* могат да бъдат приети лица, без да полагат предвидения приеман изпит. Това обаче може да стане, ако те отговарят на определени условия, притежават изискваните се морални качества и ако имат съответните образователни и служебни цензове. Отделно от това за кандидатите се събират сведения за техните морални качества. Това изискване е едно от най-интересните не само в този закон, но и за разбирането за изграждащия се профил на бъдещите заклети експерт-счетоводители. Едва ли може да се намерят лесно примери на законови изисквания към кандидат за дадена позиция, толкова ясно насочени към неговите не само про-

**Първи випуск
на заклетите
експерт-
счетоводители в
България, 1932 г.**

за личните и морални качества и след като кандидатът издържи установен приеман изпит за професионална подготовка. Въпросът впоследствие е развит по-подробно в чл. 5 от Правилника към закона. Освен другото там се посочва, че *така събраните сведения имат значение само за управлението на института, което ги пази в тайна и под никакъв предлог не им дава гласност.*³ Тази красива предпазна мярка ясно е насочена към създаване на един авторитетен орган. Доколко това се е получило, е трудно да се каже, защо-

фесионални, но и човешки качества. В чл. 3 от Закона за Института на заклетите експерт-счетоводители е визирано, че приемането за негови членове става *въз основа на събрани сведения и документи*

3 Ако направим малка аналогия със съвременното, можем да вземем за пример един текст от Закона за независимия финансов одит, който беше в сила от 1 януари 2002 до 2 декември 2016 г. С допълненията от 2008 г. в него беше регламентирано създаването на Комисия за публичен надзор над регистрираните одитори. Сред едно от изискванията към нейните първоначално седем членове беше посочено да са известни и да притежават познания в областите... (чл. 35б., ал. 3, т. 2 от този закон). Това, че тези членове трябва да са известни, на професионален език означава да са такива, които са с добро име сред професионалните среди. Само че по силата на закона председателят на тази комисия се избира от Народното събрание. За нашите условия това означава от управляващата или водещата в коалицията партия. От останалите членове на комисията едно лице се предлага от министъра на финансите, едно от управителя на БНБ, едно от председателя на КФН и едно от управителния съвет на ИДЕС. Само след две години в цитирания законов текст беше внесена една много малка поправка. Към членовете на комисията отпадна изискването да са известни. Защо на българския законодател му пречеше това изискване? Та нали с него се правеше един плах опит да бъдат ограничени посредствеността и политическите назначения в администрацията!

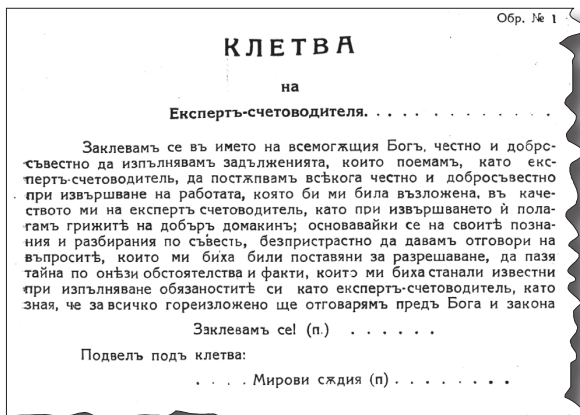
то както във всички останали области от обществения живот у нас, и в тази са се срещали редица опущения.

Както посочихме по-горе, членовете на Института се приемат от неговия Управителен съвет, след като кандидатите са положили успешно установен приеман изпит за професионална подготовка. Ето как е изглеждал първият випуск заклетите експерт-счетоводители:

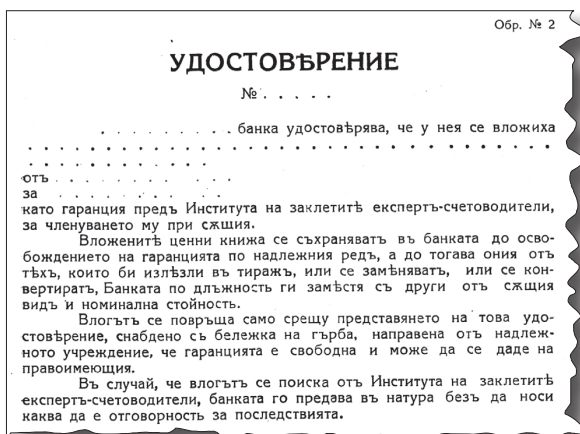
Всички членове на *Института* са длъжни да полагат клетва и да подписват клетвен лист пред местния миров съдия, а също и да внасят гаранция от 10,000 лв., след което добиват правата на заклет експерт-счетоводител.

Правата и задълженията на заклетите експерт-счетоводители подробно са описани в закона и особено в правилника към него. Всички те действително са насочени към съдействане от тяхна страна за подобряване на счетоводството и най-вече това на акционерните дружества. Тези акционерни дружества, които са с внесен капитал най-малко 500,000 лв., са били длъжни да избират в проверителните си съвети по един заклет експерт-счетоводител.⁴ Законът ограничава експерт-

⁴ Акционерните дружества от този период са регламентирани в книга II, глава IV от Търговския закон от 1898 г. Ако използваме днешната терминология, възможна е само двустепенната система за тяхното управление – Управителен и Проверителен съвет.

Клетва

Удостоверение

счетоводителите да бъдат избирани едновременно най-много в три проверителни съвета на акционерни дружества. От значение е дейността им като експерти и вещи лица при разглеждане на различни видове съдебни дела, ликвидатори и синдици, членове на мораторни комисии и др. Съгласно чл. 7 *членовете на Института са длъжни да разглеждат внимателно търговските книги, от счетоводната им и материална страна, и да дават безпристрастно преценката си по тях и тяхната редовност, както и по всички други въпроси, които биха им се поверили, като запазват еднакво интересите на страната, която ги е натоварила с тази задача, тъй и интересите на публично-правните тела.* Както се вижда, законът ги натоварва с очакването за независимост и безпристрастност.

Регламентирани са следните органи на управление на *Института*:

- Общо събрание, често наричано „Конгрес“;
- Управителен съвет;
- Постоянно присъствие;
- Проверителен съвет;
- Настоятелства на секциите.

Общото събрание, което е върховният орган на *Института*, обсъжда отчетите на Управителния и на Проверителния съвет, избира или освобождава от отговорност техните членове (тези, извън представителите на различните държавни и обществени организации), приема бюджета, дава общи указания за дейността му чрез приемане на отделни резолюции. Общите събрания са редовни годишни и извънредни.

Председател на *Института* от създаването му

Проверителният съвет е постоянен контролен орган на акционерното дружество. Това е немският модел за функциониране на акционерните дружества.

до 1944 г. е проф. д-р Димитър Добрев, тогава преподавател по счетоводство в Свободния университет. След смяната му той е обявен за почетен председател на *Института*. Това е изключително правилно решение, след като се вземе предвид всичко, което той е направил за развитието на счетоводството като професия и като научна област у нас.

**Проф. д-р
Димитър
Добрев**

Проф. д-р Димитър Добрев е роден в гр. Котел на 31 август 1888 г. Завършил е Търговската гимназия в гр. Свищов през 1907 г. Висшето му образование и защитеният докторат са в гр. Лайпциг и гр. Ерланген през 1911 г. През 1924 г. е избран за професор в Свободния университет в София. Бил е първи декан на Факултета за стопански и социални науки при Софийския университет, към който се влива преименуваният Свободен университет на Държавно висше училище за финансови и административни науки. От 1940 до 1948 г. е бил втори ректор след проф. Стефан Бобчев след обособяването на посочения факултет в самостоятелен университет. Бил е ръководител на катедра „Счетоводство“ от 1920 до 1946 г. В Котленски общински вестник, бр. 13 и 14 от 1933 г., е споменато, че *от скромния преподавател израсна един голям и вдъхновен творец в полето на счетоводната наука. Тая наука в България не съществуваше по-рано. Създаде я д-р Добрев*. Проф. Добрев е подписал повечето документи и изложения до различни инстанции и институции в държавата, свързани с учредяването, дейността и развитието на *Института*. Той е един от най-активните докладчици, делегат на международни и районни форуми на експерт-счетоводителите и счетоводителските сдружения. Негови разработки, свързани с проблемите на историята и значението на счетоводството, са публикувани в списанието на *Института*. В редица случаи разработките му представляват директивни материали или аргументи при спорове с противници на *Института* и в защита на неговия престиж. През 1945 г. той е обявен за *почетен председа-*

**Проф. д-р
Станчо Чолаков**

тел на Института, при това по време на вече новата политическа власт в страната. С пълно право проф. Д. Добрев се възприема от поколенията за патриарх на счетоводството в България.

От 1944 г. до закриването му през 1948 г. *Институтът на заклетите експерт-счетоводители* се председателства от проф. д-р Станчо Чолаков.

Проф. д-р Станчо Чолаков е роден на 25 януари 1900 г. в с. Никюп, Великотърновско. Завършил е Висшето търговско училище – Варна през 1925 г. и държавно-правни науки в Берлинския университет през 1927 г. Специализирал в Килския институт за световно стопанство през периода 1932 – 1933 г. Постъпил е във Висшето търговско училище – Варна през 1927 г. като асистент при катедра „Финансови науки“. През 1934 г. става доцент, а от 1937 г. е редовен професор. Ръководител е на катедрата от 1936 до 1946 г. Става Ректор на Висшето търговско училище – Варна през периода 1939 – 1944 г. Освен това е министър на народната просвета 1944 – 1945 г и министър на финансите 1945 – 1946 г. Назначаването му за председател на *Института*, както и другите високи постове, които той заема тогава, следва да се свържат с неговата политическа активност от времето на преврата от 19 май 1934 г. и впоследствие членството му в Отечествения фронт. Това е първият сигнал от страна на новата власт, че политизация следва да настъпи и в тази област.

Много от активните и заслужили членове на *Института на заклетите експерт-счетоводители* са редица известни в страната и в чужбина теоретици в областта на счетоводството и вещи практики. Дълго време като членове на управителните органи и като активисти се проявяват д-р Денчо Ив. Недялков, Цветан Табаков, Райко Райков, Стоян Бочев, д-р Б. Дамянов, Ботю Берберов, д-р Христо Цонев, Васил Джапунов,

Александър Минов, проф. д-р Димитър Йорданов и др. Тяхната впечатляваща ерудиция, професионална компетентност, любов към счетоводството, принципност и честност са оставили своя неизличим отпечатък върху целия *Институт*.

Членове на *Института* са ръководили или преподавали в катедрите по счетоводство в София, Варна и Свищов, както следва:

а) В София:

- проф. д-р Димитър Добрев – ръководител на катедра 1920 – 1946 г.
- доц. Петко Бахчеванов – ръководител на катедра 1948 – 1959 г.
- проф. д-р Димитър Йорданов – дългогодишен редовен професор.

б) Във Варна:

- проф. Вълчин Гериловски – ръководител катедра 1933 – 1945 г.
- проф. д-р Бойчо Бойчев – ръководител на катедра 1945 – 1964 г., ректор 1944 – 1946 г.

в) В Свищов:

- проф. Господин Тошев – ръководител на катедра 1940 – 1959 г.

Така са поставени добри традиции на връзка между университетските преподаватели и практика, която дава своите плодове и в наши дни.

Общият брой на заклетите експерт-счетоводители в България е бил, както следва:

Към 31 декември 1931 г.	333 души
Към 31 декември 1940 г.	595 души
Към 31 декември 1945 г.	609 души

Необходимо е да се отбележи изключително мъжкият облик на тази професия, което е в съответствие с европейската практика тогава. През целия период на съществуването на *Института* след Втората световна война са приети за членове две жени от София – Вера Тотева и Евдокия Танчева. Всъщност феминизирането на счетоводната професия у нас започва след 1950 г., когато се налага тя да се масовизира, а и голяма част от мъжете да заемат ръководни длъжности в новосъздаващите се в социалистическите предприятия икономически отдели.

Създаването на *Института* е било посрещнато враждебно от редица среди и това остава до края на неговото съществуване. Сред неговите противници са богатите индустриалци, акционерните дружества, кооперациите, популярните банки, т.е. всички онези, които по думите на А. Минов *не желаят техните сметки да бъдат контролирани, като предпочитат обществото и държавата да не знаят какво се върши в техните предприятия*. За тях намесата на *Института* е излишна и участието на заклетите експерт-счетоводители се счита като голям тормоз.⁵ През периода 1934 – 1935 г. възникват остри полемики и неприкрита враждебност от страна на Съюза на счетоводителите спрямо *Института*. Обикновено критиката идва от страна на съществуващата практика и най-вече от лица, чиито молби на кандидати за членове на *Института* са отхвърлени.⁶ Прави се опит в обществото

5 За съжаление, дори и в наши дни сме свидетели на подобно необосновано отношение на част от българския бизнес. В желанието си да ограничат прилагането на законовия одит, дори върху акционерните дружества, някои депутати и членове на представителни организации на бизнеса го определиха като административна тежест. Всъщност това ясно показва доколко те са подготвени да се изразяват по подобни въпроси.

6 Това се повтори в началото на 90-те години на миналия век с възстановяването на професията. Тогава отново станахме свидетели на подобно отношение от определени среди. Времето обаче напълно отхвърли техните претенции, а в някои случаи дори обвинения като напълно несъстоятелни.

да бъде лансирано обвинението, че *Институтът на заклетите експерт-счетоводители* е чисто професионална организация, която защитава материалните интереси на членовете си. В това отношение показателни са думите на проф. д-р Димитър Добрев, с които той апелира пред IV годишно Общо събрание: *Желателно е за в бъдеще да се установи хармония, да се избегнат всякакви недоразумения, които отслабват престижа на счетоводителското звание.* В същото време редица държавни учреждения не са приемали или по-точно са заобикаляли Закона и Правилника за приложението му. Например някои съдилища в страната не са използвали винаги заклетите експерт-счетоводители като вещи лица при съдебни спорове, а определени акционерни дружества са търсили начини и мотиви да не ги назначават в проверителните си съвети, като дори намалявали капитала си.

Съгласно Закона и Правилника за приложението му *Институтът на заклетите експерт-счетоводители* провежда ежегодно отчетни събрания (Конгреси).⁷ На тези събрания е обсъждана дейността на *Института* като цяло и на секциите като негови подразделения, коментирани са моменти от тази дейност, гласуват се съответни решения, главно по организационни и просветни проблеми. Редовните годишни общи събрания по закон са свиквани и са провеждани обикновено през януари. Това се спазва стриктно от Управителния съвет за периода от 1932 до 1942 г. Само XI Общо събрание, насрочено за 25 януари 1942 г., е отложено за 15 февруари същата година поради настъпилите големи студове и повреда в парната инсталация на определеното помещение. По време на Втората световна война годишните общи събрания на *Института* се провеждат нередовно и дори не се провеждат ежегодно. Не са изключение

⁷ Това също е под влияние на немската терминология и практика.

и случаите, когато насрочено общо събрание е отлагано за по-подходящо време и по технически или някои общодържавни и други причини. Дейността на *Института* по това време е затруднена по редица причини, сред които мобилизация на членовете му, затруднения при проверката на индустриалните и други предприятия, специалния режим за работа при военновременни условия и др. Това важи особено много за цялата 1944 г., когато, освен всичко казано, се прибавят и пораженията в страната и преди всичко в София от бомбардировките.

Нападението на съюзническата авиация на 10 януари 1944 г. заварва *Института* в момент на приключване на подготовката на отчета за 1943 г. От нападението е засегната пряко сградата с придобития собствен апартамент на *Института*. На последния са нанесени сериозни поражения. Без да се събира Управителният съвет, председателят и директорът му вземат мерки за опазване на архивите, които се пренасят в Ботевград. В същото време персоналът е разпуснат, за да евакуира семействата си и да се справи с изключителните условия на живот след бомбардировките. Настъпилото временно затишие позволява да се ремонтират помещенията на *Института* и в началото на март същата година той започва да функционира нормално. Повредените материали за поредната книжка на списанието на *Института* се възстановяват и се предават на друга печатница за изработване.

Нощното нападение на 15 март 1944 г. разрушава отново помещенията на *Института* и ги прави необитаеми. Службите на *Института* се установяват временно в гр. Котел. В делови порядък се взема решение директорът на *Института* да подготви отчета за 1943 г., а през май да се свика Временният комитет, с който е заместено Постоянното присъствие за нови решения. След поредното нападение над София на 30 март 1944 г. всички опити за провеждане на заседания

са безуспешни. Едва през ноември 1944 г. се създават някакви по-нормални условия.

Поради стеклите се изключително тежки обстоятелства – войната, мобилизациите, бомбардировките над София и други български градове, напускането на столицата от членовете на Управителния и Контролния съвет, както и събитията около 9 септември 1944 г., XIII годишно общо събрание се провежда на 19 ноември 1944 г. На това събрание е избран нов председател на Управителния съвет – проф. д-р Станчо Чолаков, а част от представителите на различните държавни учреждения са подменени. С това се усеща, че макар и в самото си начало политическите промени в страната ще засегнат работа и на *Института*.

Годишните събрания на *Института* в течение на повече от 10 – 12 години се занимават непрекъснато с въпроса за регламентиране на счетоводителската професия и правоспособност. Изготвени са били съответни проекти, организирани са дискусии, публикувани са в периодичния печат аргументи и съображения, но до видим резултат не се стига. Най-вероятно това е поради незаинтересоваността на законодателя, която от своя страна е продиктувана от недостатъчното разбиране на значението на счетоводната професия. При това независимо от европейската практика, която е добре позната. Подкрепа не е могло да се очаква и от страна на бизнеса, една значителна част от който не желае публичност над резултатите си. За първи път решаването на тези важни въпроси започва след политическите промени в страната с приемането на Закона за търговските книги, гласуван през 1947 г.

През 1938 г., по решение на VII редовно годишно Общо събрание, е учредена Посмъртна каса, която да бъде в полза на членовете. Приет е съответен правилник за нейното организиране и функциониране, като Управителният съвет на *Института* е и Управителен

Протокол
№ 1.

на Управителния съвет на Посмъртната
каса при Института,
от 16^{ти} Март 1938 г.

Правен ред:

Преземени §§ 28 и 29 от Устава на Касата.
Присъстващите: Проф. Д-р Добрев, Д-р Д. Ангелов,
Д-р П. Пашинков, П. Радров, Ст. Колев, Д-р З. Цонев,
Д-р Райков и П. Николов.

Заседанието се открива в 2 часа, поск. обяд.

I

Председателят на Управителния съвет на Института,
които е в съгласие § 28 и 29 от Устава на Посмъртната каса при
Института да делегира някои от своите права по § 29 от Устава въ-
връзка с Икономическото управление на Института.

За по-голямо удобство предлози правят, които Управител-
ния съвет има по пункти 1 - да приема членове на касата; по
пункти 2 - да формира отбора на касата, който се съобразява
с устава и законно взетите решения на общия събор; по
пункти 3 - да се приложи за правното разпитие на касата
като взема изчерпателни отбрани и по пункти 4 - да представява
касата пред всички власти и третия лица, да се прилагат
във връзка с Икономическото управление.

Правният по оставяният пункти по § 29 се запазва
от Управителния съвет.

II

Председателят предлага и съвета му да се назначат
1000 лева месечно за наемането на касата, които да се
платят задължително на касата по 10 лв.
месечно. Разходите от Института и професорите
нема да излизат да отидат в полза на касата.

съвет на Посмъртната
каса. Води се протоколна
книга за управлението
на Посмъртната каса,
от която се вижда, че
членовете на Института
задължително участ-
ват и в Посмъртната
каса. Протокол № 1 е от
16 март 1938 г.⁸ С прото-
кол № 2 от 13 май 1938 г.
членовете на Института
се приемат и за такива
на Посмъртната каса.
Всички те са групирани
в два списъка - на въз-
раст до 60 години и на
възраст над 60 години.
Към този момент общи-
ят брой на приетите е 561
души. Последният про-
токол е от 13 октомври
1948 г., годината, в която
Институтът е закрит.

Големи надежди за

Протокол № 1

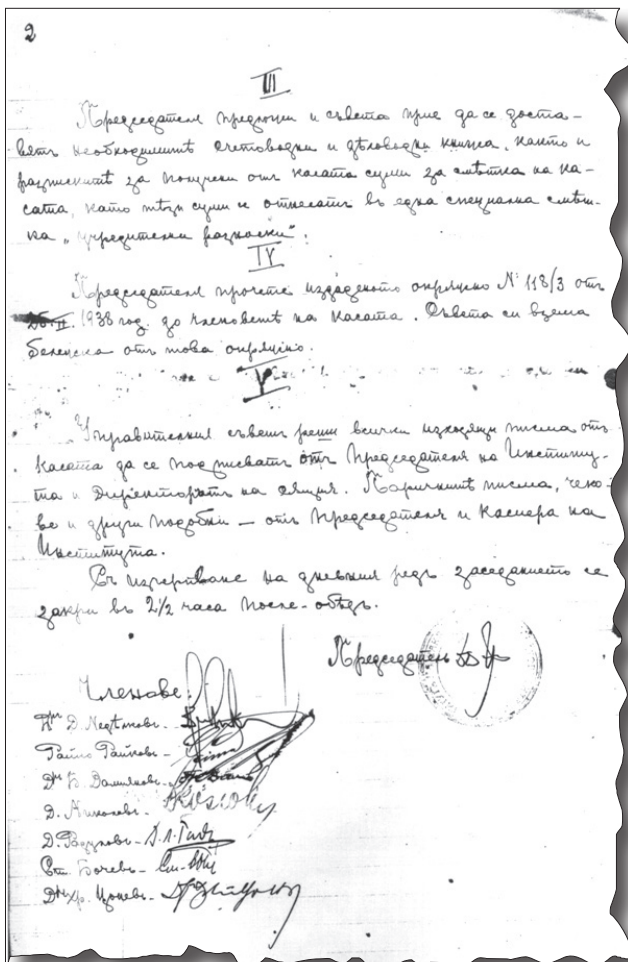
активизиране дейността на *Института* се възлагат със създаването на секции към него в района на окръжните съдилища. За съжаление, тези надежди не се оправдават напълно и навсякъде. Много от секциите съществуват само на книга и почти не развиват някаква професионална и колегиална дейност. В това отношение и до известна степен се отличават софийската, варненската и още няколко секции. В тях освен ежегодни организационни събрания се провеждат и просветни събрания, колегиални срещи, честване на важни

8 Протоколите всяка година започват с № 1 и се номерират в хронология за съответната година.

дати. Изнасят се реферати, свързани предимно със счетоводната дейност, предназначени за широката общественост – счетоводители, студенти и пр. Обикновено посещенията е много добро. Случаите на включване в дневния ред на редовните годишни събрания и изнасянето на отделни беседи не са често явление, но не са и изключения в практиката на *Института*. Провеждането на тези сказки се счита за една от най-добрите прояви на столичната секция.⁹

В онези предвоенни и военни години много трудно е можело да се осъществи някакво по-значимо междуна-

родно сътрудничество между професионалните организации. Все пак Управителният съвет на *Института* още от първите години на функционирането си прави опити да се свърже с подобни организации в някои

Протокол № 1

9 До нас е останал един изключителен пример на подобен реферат. Той се нарича Счетоводството в своя произход и научна основа и е изнесен от проф. д-р Д. Добрев на 25 октомври 1937 г. в Свободния университет – София от името на Софийската секция на заклетите експерт-счетоводители. Не са толкова много произведенията, посветени на счетоводството у нас, които да имат стойността на този малък бисер както в задълбочеността на самото изследване, така и във великолепния стил на автора. Четейки и препрочитайки го, дори неосведоменният човек ще разбере защо двойното счетоводство е изкуство за водене на търговски книги, а по думите на Гюте едно от най-великите творения на този свят.

европейски страни. Така през 1937 г. за участие в IX Международен конгрес по счетоводство в Париж е изпратен Стоян Бочев, член на Управителния съвет. От доклада на българския делегат се вижда, че той има възможността да присъства и на Националния конгрес по счетоводство. Той е бил организиран от *26 групировки във Франция на счетоводители и експерт-счетоводители* и се е състоял непосредствено преди Международния конгрес по счетоводство, от 13 до 15 септември 1937 г. Представители на Института участват и в други международни срещи преди Втората световна война. Въпреки това международното участие е ограничено. От своя страна Институтът на заклетите експерт-счетоводители в България, макар и спорадично, кани специалисти от чужбина – главно за изнасяне на беседи по актуални въпроси.

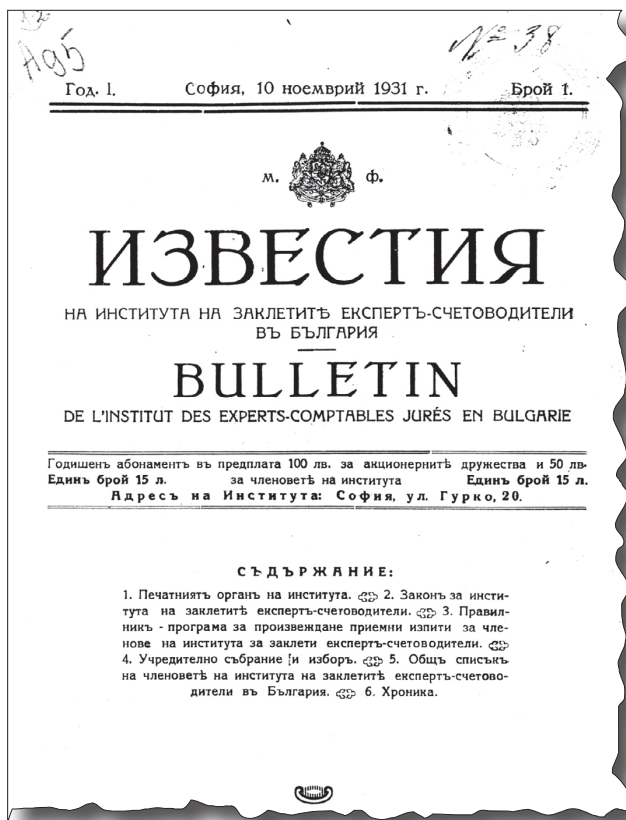
Професионалният капацитет на членовете на *Института* е използван от законодателната и изпълнителната власт. Инициаторите за създаването на *Института*, начело с проф. д-р Димитър Добрев, участват активно при разработването на неговия проектозакон, както и на почти всички проекти за неговото допълнение и изменение. *Институтът* активно участва в разработката на Закона за търговските книги от 1947 г., в данъчното законодателство, както и по отношение на други икономически нормативни актове. Много добра атестация за работата на участниците е Законът за търговските книги от 1947 г., който по съдържание качествено се различава от предхождащата го Наредба – закон за търговските книги от 1936 г.

Специалистите от *Института* са търсени от правителствените и други държавни и обществени органи във връзка с решаването на поредица от текущи стопански въпроси. Държавата *...само през последните няколко месеца ни заангажира в много свои области и продължава да ни възлага все по-нови*

и по-нови задачи... Всички колеги дадоха една такава хубава и квалифицирана работа на държавата, че ние само има да им благодарим. През изтеклата 1940 г. – казва един от делегатите на X редовно годишно събрание на Института – в Министерството на търговията предвидиха в Закона за осигуряване или пенсиониране на умствените работници в контролния съвет на фонда да участва задължително и един заклет експерт-счетоводител. Във фонда за електрификация на Северна България при Министерството на благоустройството участват двама наши колеги. Министерството на финансите – положението на нашите колеги се подобри, като същите са приравнени напълно с финансовите инспектори по категории и заплати. В Министерството на вътрешните работи имат идеята да привлекат заклетите експерт-счетоводители в контролата на дружествата и сдруженията за обществено подпомагане с по-големи бюджети и пр., и пр.

С последното изменение на Закона за Института на заклетите експерт-счетоводители той дори се задължава да съдейства за установяване на правилни калкулационни системи и да разработва проекти за типови баланси и равносметки за отделните видове стопански организации. Изобщо *Институтът на заклетите експерт-счетоводители се търси, когато трябва да се даде компетентно мнение по известни актуални въпроси*, се казва в отчета за 1940 г. И докладчикът продължава: *Общински управления, Министерството на финансите и др. са прибегвали до Института по един или друг повод за сведения или справки. Такъв бе случаят с исканото от Министерството на финансите пред Института мнение във връзка с последното изменение на Закона за данъка върху приходите.*

Заклетите експерт-счетоводители са много полезни и в областта на съдебните експертизи. Много от съдилищата в страната прибегват често до ценни-

те услуги на зачетите експерт-счетоводители, макар че някои съдебни органи заобикалят закона. Не по-малки са заслугите на зачетите експерт-счетоводители в областта на данъчните и други облагания, свързани с дейността на предприятията.

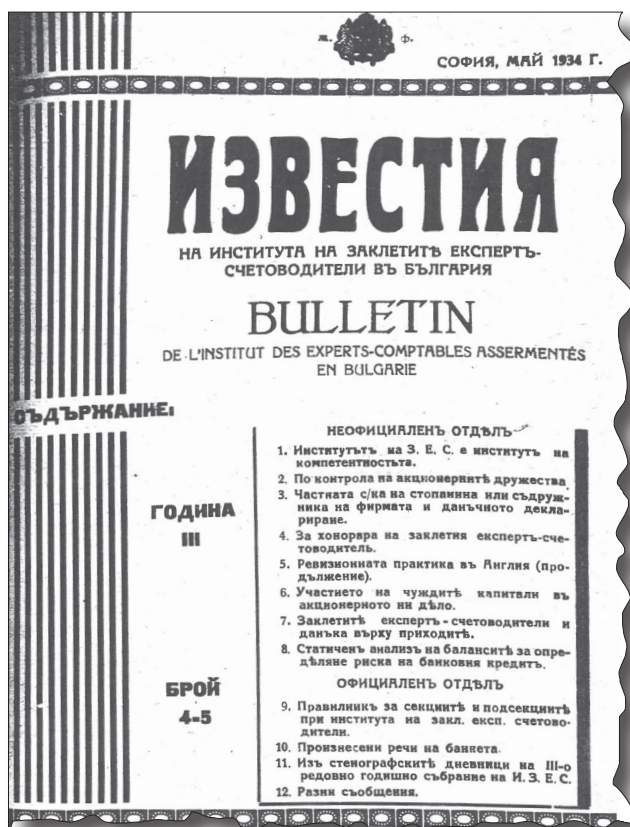
Независимо от смяната на политическата система немалки по значение за съответния исторически период са заслугите на зачетите експерт-счетоводители, свързани с национализацията на частните пред-

приятия, мините и банките през 1947 г. Непосредствено преди национализацията зачети експерт-счетоводители са прегледали и парафирали последните записвания по счетоводните книги и неосчетоводените първични документи, намерени в предприятията.

Институтът на зачетите експерт-счетоводители е издавал свое списание, което от 1931 до 1938 г. е наричано *Известия*. Главен редактор е бил проф. д-р Димитър Добрев. Публикуваните материали дават добра представа за организационния живот на *Института*. Немалка част от публикациите имат висока научно-теоретична и практическа стойност.

**Трудности в работата и закриване
на Института на заклетите
експерт-счетоводители**

През всичките години на съществуване работата на членовете на Института не е протичала лесно. За това са останали редица свидетелства и много от тях напомнят на някои от днешните неблагоприятия в професията. Със съжаление може да се каже, че Институтът е срещал сериозни проблеми, свързани с поведението на някои от своите членове. До закриването си той не е успял да изработи достатъчно ефективен механизъм за контрол върху това поведение. Един от нерешените докрай въпроси е свързан с морала на неговите членове. Данни за съществуването на писан професионално-етичен кодекс за заклетите експерт-счетоводители няма, но това не е била и международната практика по онова време. Явно е имало пропуски и отклонения, макар само на отделни лица. Затова говорят някои изказвания, речи и доклади по време на събранията на Института. Проф. д-р Д. Добрев заявява: *Професионалният интерес, личната облага не бива да стоят над всичко; иначе ние ще бъдем отречени като обществена институция.* На друго място той отбелязва с болка: *Господа, да работим за нашето качествено издигане, иначе ние сме изгубени; говоря го от дълбочината на своето сърце.* Пред

IX редовно годишно събрание проф. д-р Добрев казва: *Аз няма да скрия честите оплаквания от страна на учреждения, банки, акционерни дружества за незадоволително извършените работи на наши експерт-счетоводители... И това, което е най-печално, че не считат за нужно да присъстват (на събранията) тъкмо ония членове, които иначе извличат най-големи материални облаги от качеството си на експерт-счетоводители.* Много показателни са и следните негови думи: *Нека най-после да се разбере, че експерт-счетоводителството не е занаят, а знаме, което трябва да се носи с чест и достойнство.*

Сред основните трудности за утвърждаване на счетоводната, в частност професията на заклетите експерти през тези години са следните:

- ниското развитие на българската икономика. Това не води до пораждането, както в страните от Западна Европа, на осъзната необходимост от независими, професионални счетоводни услуги;
- липса на по-значима концентрация на капитала. По-големите акционерни дружества са твърде малко на брой. Преобладават дребните търговци и техните сдружавания, а за тях подобни сравнително скъпи професионални услуги не са необходими;
- недостатъчно развита и осъзнала ролята си средна класа, която по принцип се явява катализатор на професионализацията във всяка една дейност;
- силна държавна, особено фискална намеса, която значително ограничава ролята на независимите професионалисти;
- недостатъчно развити теоретични счетоводни знания;

- специфичните народопсихологически черти в характера на българина, свързани с индивидуализъм, нехаене за общите дела, егоизъм, слаби социални чувства, липса на гражданска дисциплина и твърде елементарен материализъм.

Още в самото начало на преходния период към пълно установяване на социалистическа власт в България на *Института на зачетите експерт-счетоводители* се вменяват някои нови и неприсъщи за подобна институция задачи. С едно допълнение към закона от 1945 г. членовете му се задължават:

а) да контролират за навременно, правилно счетоводно отразяване на всички стопански дела, извършвани от държавни, обществени, кооперативни и частни стопански предприятия;

б) да дават, при поискване от държавни институции, сведения за солидността, кредитоспособността и дееспособността на стопанските предприятия, когато и както обществените интереси налагат;

в) да съдействат за изработване и установяване на правилни калкулационни схеми, както и за тяхното проверяване, когато обществените интереси го изискват;

г) да изработват типови баланси и равнометрики за отделните видове стопански предприятия.

Вижда се, че новата политическа власт налага на *Института* задачи, които са присъщи на държавните контролни органи. Това би довело до противоречие с неговата относителна независимост и отношения на довереник към своите клиенти. Няма как *Институтът* да се издигне като помощен и контролен орган на държавата и обществото. Но както посочихме по-горе, настъпва период на социалистическо управление, при което от подобни специалисти вече

няма да има нужда. Тоталният контрол, под който попада целият обществен и стопански живот в страната, не може да си позволи действията на независими експерти. Затова и новите изисквания към професията, внесени с промените от 1945 г., са били практически неизпълними. Властта вероятно добре е разбрала това, защото вече се е подготвяло закриването на Института като професионално обединение на една ставаща ненужна професия.

Това става по силата на чл. 50, ал. 1 от Закона за счетоводството от 1948 г., съгласно чийто текст *Институтът на заклетите експерт-счетоводители* се закрива. Активите, които той е притежавал, след като бъдат проверени от органите на финансовия контрол, се предават на Министерството на финансите. Фондът Посмъртна каса се предава на Държавния застрахователен институт. Една интересна подробност, която не остава ни най-малко съмнение в решимостта на новата политическа власт. В същия чл. 50 се посочва, че *невнесените в срок членски вноски и котизации се събират по реда на закона за събиране на данъците и др. държавни вземания*. В условията на социалистическа икономика частноправните отношения лесно могат да се игнорират за сметка на държавните интереси, дори това да противоречи на установената правна рамка. Самият *Закон за Института на заклетите експерт-счетоводители* е отменен по реда на чл. 53. Действието на цитираните норми от Закона за счетоводството е от 1 януари 1949 г. Отмяната на Закона за Института на заклетите експерт-счетоводители в България е изключително красноречиво доказателство, че е настъпил краят на свободната пазарна икономика в нашата страна. Колкото и слабо развито да е било българското стопанство дотогава, тази професия е била необходима за неговото законосъобразно и по-ефективно функциониране. В условията на преход към общодържавна собственост и централизирано

ръководство на икономиката тези високо квалифицирани специалисти нямат място.

През следващия исторически период, наречен най-общо социалистически, в България не съществуват частна собственост и свободно пазарно стопанство. Липсата на персонифицирани собственици и свободни търговски отношения между тях не налагат необходимост от независима професионална счетоводна организация. Социалистическата държава не може да си позволи да допусне нито независими проверки, нито професионална консултантска помощ извън това, което властта е наложила чрез своите органи. В условията на държавна и кооперативна собственост е напълно разбираемо, че финансовият контрол следва да се осъществява единствено от изпълнителната власт. По традиция, която датира много преди политическите промени от 1944 г., Министерството на финансите поема ръководството както над счетоводството, така и над финансовия контрол. Разработените през този период нормативни актове напълно съответстват на установените социално-икономически отношения в страната. Професията на независимите професионални счетоводители не можеше да съществува, но към счетоводните кадри се подхождаше с уважение.

Един показателен израз на това бяха учредените звания *експерт-счетоводител* и *главен експерт-счетоводител*. За целта през 1972 г. Министерството на финансите издава Правилник за придобиване на званията експерт-счетоводител и главен експерт-счетоводител. Тези звания могат да бъдат придобити в посочената поредност само след успешно положен писмен, а след това и устен изпит за всяко едно от тях. Материята е комплексна и обхваща въпроси от цялостната теоретическа, нормативна и практическа област на счетоводната отчетност и неразривно свързаните с нея калкулиране, анализ, организация на работната заплата, икономически и финансов анализ и др. Писменият

изпит за званието експерт-счетоводител се състои в решаването на задача, която се предоставя в деня на провеждането му. Въпросникът за устния изпит обхваща всички знания за прилагане на счетоводството и свързаните с него функции на главния счетоводител с отделните стопански отрасли. Писменият изпит за главен експерт-счетоводител се състои в разработването на тема по раздаден тематичен план и решаването на конкретен въпрос от счетоводната практика. Допуснатите до устен изпит следва да отговорят на зададени им въпроси по тематичния план. Те следва да бъдат третиращи от правно, финансово и икономическо гледище, при изразяване на личното становище на кандидата. На всеки издържал успешно изпитите кандидат се издава съответното *удостоверение*, което е подписано от министъра на финансите. На неговия гръб има няколко извлечения от цитирания по-горе правилник. Те са показателни както за авторитета на това звание, така и за последиците от нарушаване на професионалните задължения на счетоводните кадри по времето на социализма. Ето какво е записано на гръба на издаваните удостоверения:

Лицата, получили звания „експерт-счетоводител“ или „главен експерт-счетоводител“, имат предимство при назначаване на длъжност: началник на финансово-счетоводен отдел (служба), главен (отговорен счетоводител), методолог по счетоводна отчетност и отговорен счетоводител. (т. 20).

Лицата, придобили звания „експерт-счетоводител“ или „главен експерт-счетоводител“, са по право вещи по съдебно-счетоводните и финансовите въпроси пред прокуратурата, съдилищата и арбитража и се ползват с предимство при определяне на вещите лица. (т. 21).

Длъжностно лице, придобило звание „експерт-счетоводител“ или „главен експерт-счетоводител“,

което е осъдено с влязла в законна сила присъда за престъпления, с които се лишава от право да заема отчетническа длъжност съгласно 169 Постановление на ЦК на БКП и Министерския съвет от 8 август 1959 г. и Наредба МФ-651 от 24 април 1962 г., се лишава от тези звания. Лицата, придобили звания „експерт-счетоводител” или „главен експерт-счетоводител”, могат да получават допълнително възнаграждение само в случаите, когато не са осъдени за горните престъпления. (т. 18).

Лицата, придобили звания „експерт-счетоводител“, получават допълнително възнаграждение от 10 лева, а придобилите званието „главен експерт-счетоводител” – 20 лева, включително възнаграждението за експерт-счетоводител. Тези възнаграждения се начисляват от началото на месеца след придобиване на званието и се получават само когато придобилите званието работят по специалността. (т. 17).

След законодателните промени от началото на 90-те години на миналия век двете звания бяха отменени. Тези от притежаващите ги дотогава специалисти, заедно с всички останали практикуващи, имаха възможност да докажат професионализма си, ако бяха готови да възприемат новите, значително променили се реалности. И както това се случва в нашата страна, нещо, което беше отхвърлено като ненужно, трябваше отново да бъде извикано на живот.¹⁰ Настъпва времето професията на независимите професионални счетоводители

10 Този синдром на отричане и възстановяване много лесно може да се установи от промените в имената на някои от най-красивите улици по българските градове. Съобразно политическата власт във Варна например ул. Сливница е преименувана в ул. Георги Димитров, а в последствие предишното ѝ име е възстановено. Не са подминати имената на градове, села, квартали, университети и какво ли не още. В жертва на последните промени са принесени дори имената на личности като Д. Благоев, В. Коларов, П. Пенев и т.н. По същото време бивш монарх стана министър-председател, след като се закле в републиканската конституция на страната! Дали по този начин следва да се градят и да се съхраняват националните ни ценности?

водители да бъде възстановена, макар и при новите обществено-икономически условия. *Институтът на заклетите експерт-счетоводители* е просъществувал 18 години, след което е бил закрит. Но 42 години след закриването му професията на неговите членове, съобразена с новата действителност, отново е извикана на сцената.